

A magyar katona.

A magyar mint katona jelenik meg az európai népek szeme előtt, mint lovas harcos, — aki roham közben, futtában nyilaz és biztosan talál, s akitől rettegnék az európai városok anyái és gyermekei. A magyar bátorság, az európai kódexekben a nyugatiak félelmén és magyaroktól való iszonyodásán keresztül jelenik meg. Nyugaton úgy félnek a magyaroktól, hogy a litániába is beleszövik: „A magyarok nyilaíttól ments meg, Uram, minket!” Mindebből azt látjuk, hogy a magyar harci erények milyen félelmet keltettek az egykori Európa jámbor germánjaiban és szlávjaiban.

A magyarság attól kezdve, hogy megérkezik a Kárpát-medencébe, állandó harcban kell, hogy mutogassa harci erényeit és erejét. A magyarság az új haza elfoglalásának első órájában találkozik azzal a helyzettel, amely történelmének irányát megszabta: Európa két leghatalmasabb néptömbjével, a germánnal és a szlávval. Ugy nyomult be közéjük, mint az ék. Hogy megmaradhasson, kardjának állandó suhogtatására és elszánt bátorságának állandó mutogatására volt szükség. A magyar vitézség már Árpád halálakor félelmes és általános. A bajorok 907 júliusában négy nagy sereggel készülnek a magyar „lovas pogányok” ellen. De ezek Ennsburgnál legyőzik őket, Ostmark lbukik, 909-ben már frank és alleman földön dúlnak a magyarok, 910-ben Augsburgnál verik szét a németeket és utána csakúgy jókedvből elkalandoznak a Rajnáig és megtámadják a nyugati német városokat. 912-ben Frankföldön és Thüringiában kalandoznak, két évvel később fölégetik a fuldai monostort, Brémaig portyáznak, 917-ben kifosztják Baselt, 918-ban felgyújtják Brémát, 919-ben Henrik szász tartományában dúlnak, 924-ben Páviára rontanak s ifjú kedvükben átlovagolnak az Alpokon és nyugaton meglátogatják az Óceánt. 926-ban Szent Gallenben mulatnak egyet néhány ottmaradt baráttal, kik közül egy róluk, mint ritka vidám emberkről emlékezik meg. 927-ben Bulgáriában kalandoznak, 937-ben Bizáncig lovagolnak, 947-ben Taksony Itáliába vezet hadat és 955-ben augusztus 19-én Augsburgnál Nagy Ottó, a rémült Európa megkönnyebbülésére, döntő győzelmet arat a félelmes lovasokon. Ebből a csatából már „gyászmagyarok” térnek vissza elmondani a rossz hírt az asszonyoknak és az öregeknek. Még néhány év és néhány kis kalandozás s a magyarság ifjú rohanásainak vége. Érett lesz már s nem zsákmányt akar szerezni, hanem államot alapítani. Szálláshelye lassan hazájává válik s a „lovas pogány” magyar eltűnik Európa síkjairól.

A magyar harcos ezután mindig inkább védekezik, mint támad. Ezt azonban állandóan. Európa nehezen veszi be az új jövevényt s István fejedelemnek kétféle szabadságharcot is kell

megvívnia. Egyet Kelet ellen, egyet Nyugat ellen. A magyarság keleti öröksége Koppányban vet lobot, István leveri. És harminc évvel később, az immár keresztény Magyarország ellen a keresztény nyugat császára, Konrád vezet hadjáratot vasas németekkel. Esztergomnál István megállítja őket és a magyarok elfoglalják Bécsét, melynek neve azzal kezd szerepelni a történelemben, hogy a magyarok elfoglalják. István halála után Péter, az idegen király, az első, aki belső okok miatt megpróbálja feladni a magyar függetlenséget s hűbéres módján hódol a német Henriknek. A magyarság föltámad ellene, az Árpádházi hercegek bejönnek Lengyelországból, Péter seregét szétverik, ő maga meghal. András alatt III. Henriket, aki nem tudott lemondani délkeleti vágyairól, úgy megverik a magyarok, hogy „a csúfot vallott németek sátraikat, pajzsait, minden holmijukat elhajigálva siettek haza Németországba.” A bátyját segítő Béla herceg taktikája nagyszerű volt. Pusztítva vonult vissza, hogy azután az elesigázott ellenséges erőre rá-rácsapva azt teljesen tönkretegye. (Ma is sok hadvezér utánozza őket: mikor először idegesítik s azután győzik le az ellenséget.)

Szent Lászlóban már a lovagkor erényei testesülnek meg, s fejjel magasodik ki a többi harcosok közül. Salamonnal harcol, majd elfoglalja Szlavóniát, megszerzi Horvátországot, hadjáratokat vezet az oroszok ellen, megostromolja Krakkót. Unokaöccse, Kálmán, akit könyves névvel tisztelt meg a történelem, a keresztény Magyarországot sarcolni akaró kereszties próbálkozásokat veri szét, hogy azután végigkísérje hazánkon a derékhadat. Horvátország királya lesz s a magyar katona fegyverei megvillannak az ódon dalmát városokban és szigeteken. A következő Árpádok alatt dél felé harcolnak, a magyar hadi dicsőség híre nő, a magyar katona megtanítja a világot arra, hogy „a magyarok roppant erejű, gazdag, fegyverben hatalmas és a világ minden királyával megküzdeni képes nemzet...” II. Géza ismét a nyugati határon, a Lajtánál győz, hol a „németek bátorsága oszlik és a kard élétől kétezer esett el, a többi megszaladt.” A következő század szerb hadjáratokkal kezdődik, Halics elfoglalásával folytatódik és II. András Jeruzsálem felé vezeti a magyar katonákat. Ujabb és újabb halicsi háborúk, majd új és mindent elsöprő veszedelem tűnik fel az ország határán, a tatárok földülják Magyarországot s Frigyes osztrák herceg Magyarország szorongattatását arra használja fel, hogy zsaroljon. IV. Béla alig, hogy némileg eltakarította a romokat, Ausztria ellen kénytelen hadat viselni. Ez időben írja a pápának: „A tatárok távozása után az egész ország romokban hever és mint juhlokot a farkasok, veszik körül az orosz, bolgár és bosnyák, de mindenekelőtt a hitetlen tatár.” De a hívő szomszédban sem lehet nagyobb a bizodalma. Hisz néhány évvel a tatárveszedelem után nyugatra kell

hadat vezetnie. Frigyes elesik a háborúban. Ekkor az osztrák hercegi széket a magyar király tölti be. IV. Béla utóda, V. István, szintén nem menekszik meg az Árpádok számára szinte kötelező Ausztria-ellenes hadjárattól, s IV. László 1276 novemberében körülzárja Bécset, majd hirtelen fordulattal szövetséget köt Habsburg Rudolffal s a morvamezei csatában magyar katonák kardja győzi le Ottokár cseh királyt s magyar katonák vitézsége segíti tovább ezzel a győzelemmel nagyhatalmi útjára a Habsburg-dinasztiát. Rudolf megköszöni a segítséget, Ausztria Habsburg kézre jut s nem is egy évtized múlva, felhasználva a magyar belső viszályokat, a nyugati magyar határon foglal.

A következő század elején Anjou-királyt koronáznak Esztergomban s néhány békésebb esztendő után, mely a főurakkal való tusakodásban telik, Lajos megalapítja a magyar nagyhatalmat, melyért időnkint az osztrák hercegekkel kell küzdenie. Közben a magyar főurak gazdagságát s a magyar hadsereg nagyságát meglátja egész Itália Nápolyig, majd a Balkán felé irányul Magyarország figyelme. Zsigmond alatt Európa délkeleti részén egy újabb, a tatárnál rendezettebb hatalom: a török tűnik fel és fenyegeti a magyarság életét, s ugyancsak Zsigmond alatt indul el diadalmas útjára minden idők egyik legnagyobb magyar katonája és havezére, Hunyadi János. Egész élete küzdelem a török ellen. Kis seregekkel fényes eredményeket ért el. Ulászó várnai halála után kormányzó lesz, befele fegyelmez, kifelé harcol. Nándorfehérvárnál tizenötezer magyarral (Kapisztrán János!) százötvenezer törököt győz le. (A déli harangszó.)

Új korszak a magyar katonai erények történetében Mátyás király kora. Ő szervez először sorkatonaságot, hadseregét modernül szerelte föl, de megbecsülte a magyar katonahagyományokat is. Mikor a nápolyi király lóidomítókat küld neki, ezt írja válaszul: „Ha mi külföldi és idegen idomítókra várunk volna, sohasem végezhetünk volna olyan küzdelmeinket a törökkel, némettel és csehekkel. Magunk idomítottá lovakkal vertük le mindazokat, akik csak körülöttünk laktak s mind ezt a magunk lovaival dicsőségesen véghezvittük. A német császárral már uralkodása elején hareba keveredik s annak seregét Körmendnél szórta szét. A törököt Kenyérmezőnél veri vissza, a rosszulálló csata sorsát itt Kiniszi Pál döntötte el, aki „két karddal kaszabolta a pogányt.“ Mátyás uralkodása végén még elfoglalta Bécset, beköltözött a Burgba, öt év múlva meghalt és élete legenda lett a magyar nép között.

Mátyás után hanyatlók a magyar egyetértés s egyben a katonai erény is és Mohácsnál széthull az ország. A nemzet java esik el itt, ettől kezdve Buda visszavételéig másfél századon át a magyarság életének szinte minden pillanata harc és szenvedés. Ez az idő tele van hősi haditettekkel s nagy emberi

erőfeszítésekkel (Jurisics Miklós, Losonezy István, Szondi György, Dobó István, Zrinyi Miklós stb.) Egy-egy végvár hónapokig tart fel hatalmas pogány seregeket s a magyar vitéz zsold nélkül, pihenés nélkül, napról-napra csatázik a törökkel.

Ebben az időben a magyarok már tudják, hogy életüket kell odadobniok, ha vissza akarják tartani a törököt a megmaradt kicsiny ország és a keresztény Európa városaitól és házaitól. Életük, mint az első Zrinyinél, sok esetben tudatos áldozat a kereszténységért és Európáért. Az egész magyarság ahhoz a parasztemberhez hasonlít ebben az időben, aki egy gátszakadáskor a maga testével dugaszolta el a gáton támadt rést, hogy az áradás ne mehessen a szomszédok vetésére és földjére. E kor költője, vitéz Balassa Bálint is a török elleni küzdelemben hal meg Esztergomnál. Ebben az időben már „két pogány közt egy hazáért” folyik a harc és se Sztambulban igazság, se Bécsben hűség, s mint később Pázmány írja: „Mind ellenségtől, mind oltalomtul romlanunk kell” mind a töröktől, mind némettől. A korszak legnagyobb magyar katonája, gróf Zrinyi Miklós, aki a szétesett országban a civódó urak és ellenséges hatalmak között a legnagyobbat akarja: az önálló és fegyelmezett magyar nemzeti hadsereg felállítását. Közben állandóan verekszik a törökkel és a bécsi közönnyel s minden célja az, hogy az ellankadt országban a „készgyorsaság és gyors készség” eszméjét elevenítse fel s az immár csupán vitézkedő s nem hadviselő magyarokból jó sereget állíthasson a maga céltudatos vezetése alá. Maga a török harcokban nőtt föl s egész élete s eszméi a török körül forognak.

S ugyanekkor, mikor a magyarságnak a keresztény Európa legnagyobb ellenségével kell szüntelen birkóznia, szüntelenül harcban kell állania szabadságáért is. Sokáig ezt a feladatot végzi Erdély a Bocskayak, Bethlen Gáborok katonáival. S alighogy Buda visszafoglalása után a török veszedelem elmúlik az ország felől, egyre erősödik a másik, mely Bécsből indul ki s a magyar szabadságot akarja letiporni. Alig telik el néhány esztendő azután, hogy a török visszavonul a magyar Alföldről, Rákóczinak Cum Deo Patria et Libertate zászlókkal és sértett főurakkal és szegény talpas jobbágyokból gyűlt sereggel kell levonulnia az északkeleti hegyekről, hogy megkísérelje megvédeni a magyarság nemzeti szabadságát. Az országban, melyben joggal énekelhették még nemrég: „Rajtunk török dul, rajtunk német jár”, a harag egészében a német ellen fordul. A Rákóczi-féle szabadságharc kis és nagy csatáiban fellép a magyar katona új típusa: a kuruc. Ennek a kurucnak rongyos a dolmánya, lyukas a csizmája, de éles a fegyvere, töretlen a hűsége a vezérlő fejedelem iránt. A harcuk inkább a végvári vitézek harcához hasonlít, mint olyan háborúhoz, melyben csak nagy ütközetek vannak. Az országban minden város és minden erdő labancokat rejt. A magyar és a kuruc,

ami ebben az időben egyet jelent, azonban most sem ment az ellenség számának, a császár hatalmának fittyethányó hetykeségtől. (Kuruc nóták.) A gerillaharcok modorában folyik a háború, vérszomjasan és konokul s nem azért bukik el, mert a kurucok bátorsága lankadt, hanem árulás miatt, s Rákóczi bujdosó lesz.

Ezután száz évig a magyar katona császári seregben vitézkedik, nem eszméiért, nem hazájáért, nem háza védelmére, csak hogy a maga virtusát mutassa és láttassa a világgal, hogy milyen a magyar a harcban. Mária Teréziát, aki mindenkitől elhagyva, „csak a magyar nemes rendek hűségében, bizodalmban, fegyverében s az ősi magyar erőben“ látta maga s királysága megmentőit, a magyar katona kardja menti meg a porostól. Egyik tábornoka, Hadik András, csakúgy virtusból, egy század huszárral átlovagol Németországon és megsarcolja Berlint, aztán, mint aki jó munkát végzett, visszatér. Hőstette tipikus magyar katonai tett: bravur. A magyar sose a háborúért szerette a háborút, de ha harcban volt, virtust csinált abból, hogy megmutassa, milyen a magyar a veszélyben.

Az 1800-as évek francia háborúiban is feltündökölt a magyar katonaerény, melyet a világ egyik legnagyobb hadvezére, Napoleon is csak dicsérni tud. Kétféleképen tündökölt itt a magyar katona: bátorságában egyrészt s a maga humánus voltában másrészt. Ebből az időből jegyezték fel a költő Fazekas Mihályról azt, hogy csapataival, mint kapitány, egy francia városba nyomult be, ahol szabad volt a zsákmányolás. Fazekas „bemegyén egy úri házba, s annak igen jeles könyvtára szemébe tűnván, a könyvtárból kiszemel egy jeles könyvet, asztal mellé ül s olvas a könyvből addig, amíg a sárc ideje letelik. S akkor a könyvet visszateszi a helyére, s kifelé indul. E nemeslelkűségén megindulva, a háziúr erőnek erejével egy értékes zsebórát tukmált Fazekasra emlékül.“ Ez az eset világosan mutatja, hogy a magyar katona a háborúban nem a zsákmányt kereste már, csak a magyar virtust mutogatta. E háborúk legvitézebb huszára a legendás Simonyi óbester, akinek egy alkalommal Blücherhez, a francia előőrsök között a „legnagyobb magyar“, akkor még vitéz huszártiszt, Széchenyi István viszi az üzenetet.

A magyar katonai erények azonban legszebben és legtisztábban a nemzet függetlenségi harcában, 1848–1849-ben bontakozik ki. Ekkor áll össze szinte napok alatt az a sereg, mely szinte egyik napról a másikra Görgey szakértő keze alatt Európa egyik legjobb seregévé válik. Ebben az időben indulnak meg a Monarchia minden tájáról az osztrák seregben szolgáló magyarok, hogy a magyar szabadság harcásául szegődjenek. (Lenkey százada, a Nádor- és a Kóburg-huszárok stb.) Görgey megcsinálja a hadtörténelem egyik legtüneményesebb visszavonulását, Bem Erdélyben halad előre. Petőfi ezt írja e

napokról: „Nem mondom én: előre székeltek! — Előrementek ügyis, hős fiúk, — Ottan kíván harcolni mindegyik, — Hol a csata legrémesebben zúg.“ Ekkor a Kárpátokban már feltűnik az északi kolosszus, az orosz, de Bem még a „veszett fejsze nyelével“ sorra páholja Erdélyben a császáriakat s több csatát nyer az orosz ellen. S a hadsereg, mely már közel egy évig harcolt Európa egyik legnagyobb seregével, az osztrákkal, egy ideig állja a másik európai seregnek, az oroszoknak fenyegetését is. A csodálatos és hősi küzdelem, melyben éppúgy vannak nagyszerű és hősi küzdelmek, mint nagyszerű közkatona, csak akkor ér véget, mikor már valóban „nincs remény“ s Világosnál, mondják, a huszárok sírtak és eltörték kardjukat. „Az utolsó „Éljen Görgey!“-re a vezér vasidegei is összeroppannak és egy pillanatra leborult hű lova nyakába.“

A szabadságharc nagyjai és hősei szétszóródnak a lecsendesült Európában, mely „szabadságát nem vívta ki“, de mindenütt, ahol a szabadság ügye előkerül, feltűnnek a magyar nagyok és tábornokok. Kossuth Angliában s Amerikában szónokol, Türr István az olasz nemzeti harcnak lesz egyik legjobb hadvezére és hőse. A magyar közkatona pedig, akiket besoroztak az osztrák ármádiába, bús katonanótákat énekelnek hazafelé sóhajtván. (Nagyabonyban...)

A következő évtizedek csendben mulnak el Európa és a magyar katona fölött. Egészen 1914-ig, amikor a magyar paraszt, mint katona, megint kitesz magáért. Becsületből és virtusból egy olyan háborúban, melynek nem látja úgy a célját, mint látta 1848-ét. De ezek már ismertebb dolgok, sokan átérték, sokat hallottunk róluk, talán majd a jövő krónikása szedi csokorba őket. A négy esztendő itt is tele van a magyar virtussal és a magyar bravur példáival csakúgy, ahogyan az utolsó évek is megmutatták azt, mikor egy kis nemzet nagyszerű katonái tüneményes gyorsasággal érték el küzdve hóval, faggyal és hegyekkel a régi magyar határt.

ÉBREN A MAGYAR

Kikeletnek sugarában
Megpezszdül a magyar élet;
Új színeknek friss özönén
Ébrednek a friss vetések.
Friss vetések harmatában
Magyar erőtüzek égne...
Imázóan, hátaltelten
Fohászt küldve a nagy égne!

Ezer éves multunk nyomán
Új erőben feszül a kar
S érik a nagy feltámadás!
Örök fényes nagy diadal...!

Vészes idők közepette
Rabláncot tép minden magyar,
Megszentelt nagy ősi földjén
Újra egyesülni akar!...

Gondolatban s igazságban
Minden magyar szívhez szállunk,
Hogy immáron teljesebben
Egész magyar régi álmunk:
Felébredtünk minden embert,
Ki magyar volt e szent földön,
Hogy a rablánc minden kézről
Lehulljon és összetörjön...!